

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Institutionen för svenska språket

Stamning i samtal

Sandra Pagoldh

Specialarbete, 15 poäng
Svenska språket fördjupningskurs
Ht 2007
Handledare: Jenny Nilsson

Sammandrag

Uppsatsens utgångspunkt är att ett samtal utan störningar oftast flyter på utan att någon av deltagarna behöver fundera på hur samtalet bildas. Det är först när något störningsmoment uppstår som samtalandet i sig uppmärksammas. Uppsatsförfattaren har spelat in och undersökt hur samtal där en av samtalsparterna stammar ser ut. Syftet med denna undersökning är dock inte att fokusera på stammarens svårigheter med att tala utan om och i så fall hur samtalandet som sådant påverkas av stamningen. Med utgångspunkt i *Conversation analysis*, en analysmetod med sociologiska rötter, har materialet analyserats utan på förhand satta frågeställningar. Efter en grundlig genomgång av materialet finner uppsatsförfattaren vissa tecken på att de delar av samtalet som främst verkar bli påverkade av stamningen är: *Samtalsstöd och uppbackningar* samt *tystnad och pauser*. Resultatet bygger på utvalda exempel som har transkriberats och sedan analyserats ytterligare. Vissa tendenser pekar på att i de undersökta exempel där en av samtalsparterna stammar, uteblir uppbackningarna. Uppsatsförfattaren finner också en tendens till att det stammande talet hanteras som pauser snarare än tal.

Nyckelord

Stamning Conversation Analysis Samtalsstöd

Innehållsförteckning

1. Inledning	4
1.1 Uppsatsens upplägg	4
2. Syfte och frågeställningar	5
3. Teoretiska och metodiska utgångspunkter	5
3.1. Conversation analysis	5
3.2. Material och metod	6
3.2.1. Material	6
3.2.2. Transkribering	7
4. Definitioner	8
4.1. Stamning	8
4.2. Turer och turtagning	8
4.2.1. TRP – Transition relevance place	10
4.3. Samtalsstöd	10
4.4. Tystnad och paus	11
5. Resultat	12
5.1. Exempel på samtal med flyt	13
5.1.1. Uppbackningar	13
5.1.2. Pauser	15
5.2. Exempel på samtal med oflyt	16
5.2.1. Uppbackningar	16
5.2.2. Pauser	18
6. Diskussion	20
7. Litteraturförteckning	23
Bilagor	24

1. Inledning

Samtal är en stor del av vår vardag och samtalandet är en förmåga vi i regel inte reflekterar över att vi har. Det kan handla om samtal bestående av endast ett par korta yttranden, som när man hälsar på en granne i hissen, eller samtal mellan två goda vänner som kan pågå i timmar. Alla samtal har gemensamt att de i de allra flesta fall är så pass automatiserade att talarna inte tänker på hur det egentligen går till. Det att munnen formar ord som formar meningar med innebörd är så grundläggande för de flesta att de inte kan tänka sig något annat. Utan närmare eftertanke förväntar man sig när man ger sig in i ett samtal med en annan person att hon eller han ska låta och agera i enlighet med de oskrivna regler som finns kring ett samtal. Det är ingenting vi normalt tänker på förutom de gånger man träffar på någon som bryter mot normen.

Det finns en grupp människor som dagligen stöter på svårigheter i samtal med andra för att de lider av handikappet *stamning*. Stamning innebär att talet hakar upp sig vilket kan yttra sig på lite olika sätt. Repetitioner eller förlängningar av fonem är vanligt liksom längre pauser på ställen där det normalt inte ska vara någon paus. Jag har levt med min stamning så länge jag kan minnas. Det går inte en dag, ett samtal, utan att den gör sig påmind, antingen genom yttre eller inre stamning (se 4.1). Eftersom jag har en hel livserfarenhet av stamning i kommunikation med andra människor, vet jag med säkerhet att någonting händer med samtalet när stamningen sätter in. Därför har jag valt att skriva den här uppsatsen. Jag vill försöka fånga de tillfällen då samtalet tycks halta sig fram och försöka se varför det gör det.

1.1 Uppsatsens upplägg

I avsnitt 2 presenteras syfte och frågeställningar. I avsnitt 3 förklaras inledningsvis den teori och metod jag har valt att arbeta efter, *Conversation Analysis*, härnäst *CA*. Senare beskrivs även hur jag har gått tillväga för att få fram materialet och hur transkriberingen har gått till. I kapitel 4 definieras några begrepp som ska underlätta förståelsen av resultatet. Dessa är *stamning*, *turer och turtagning*, *samtalsstöd* och *tystnad och paus*. I kapitel 5 presenteras resultatet. Inledningsvis analyseras exempel på samtal med normalt flyt och vidare exempel på samtal utan flyt, dvs. där stamning inträffar. Dessa analyser ställs mot

varandra och diskuteras i kapitel 6 där även vissa slutsatser dras.

2. Syfte och frågeställningar

En person som stammar avviker från normen för hur en människa ”bör” låta vilket även torde avspeglade sig i samtal med andra människor. Syftet med den här uppsatsen är dock inte att kartlägga hur personen som stammar agerar, utan främst hur samtalspartnern reagerar och om och i så fall hur talfelet påverkar samtalet. Eftersom jag har använt mig av analysmetoden CA (se 2.1) närmade jag mig materialet utan på förhand sätta frågeställningar. Efter att ha gått igenom materialet har jag dock funnit de problem jag vill belysa och har genom detta kunnat formulera frågeställningar:

1. Hur hanteras uppbackningar i sekvenser med flyt respektive oflyt?
2. Hur hanteras tystnader och pauser över 1 sekund, i sekvenser med flyt resp. oflyt?
3. Skiljer sig hanteringen av uppbackningar och pauser i sekvenser med flyt från sekvenser med oflyt?

3. Teoretiska och metodiska utgångspunkter

I det här stycket presenteras och motiveras val av metod/teori och tillvägagångssätt för materialinsamling beskrivs.

3.1 Conversation analysis

Conversation analysis, hädanefter CA, är en metod som uppstod på 1960-talet i den sociologiska grenen *etnometodologi* med upphovsman Harold Garfinkel (Norrby 1997:30). Etnometodologi utgår från att verkligheten är något som skapas, återskapas och upprätthålls av medlemmarna i ett samhälle. Denna process sker genom interaktion mellan människor som går ut på att man hela tiden förhandlar sig till nästa steg. Med andra ord hjälps talarna åt att bygga upp samtalen sinsemellan. Varje yttrande bör backas upp på ett eller annat sätt för att samtalet skall

kunna flyta på friktionsfritt. Om en talare inte reagerar på en annan talares yttrande kan den första talaren få intrycket av att den andra helt enkelt inte är intresserad av vad hon eller han har att säga. Men om den andra talaren svarar på yttrandet genom att själv yttra sig kan samtalet på så sätt byggas vidare på. Enligt CA ska forskaren så lite som möjligt ingripa i interaktionen utan bara beskriva och förklara den. Harvey Sacks, Emanuel Schlegloff och Gail Jefferson är de forskare som har utvecklats samtalsanalysen ur ett CA-perspektiv (Norrby 1996:30).

Tanken var att teorin kring etnometodologi skulle kunna tillämpas på all sorts interaktion mellan människor. Den interaktion som ligger närmast till hands att analysera är naturligtvis verbal interaktion. Relevant för analysmetoden är att samtalet som utgör material skall vara autentiskt i den mån det är möjligt. Forskaren bör alltså inte gå in och styra informanterna utan bara beskriva deras tillvägagångssätt när de interagerar. Det är just beskrivningen av interaktion som är det relevanta inom CA. Man försöker kartlägga de oskrivna regler som finns inom olika samtalskulturer. Det är alltså irrelevant om vad samtalet handlar om. Forskaren bör också behandla materialet utan hypoteser eller förväntningar och gå igenom varje yttrande flera gånger för att kunna upptäcka återkommande mönster, hon skall med andra ord inte leta efter resultat. (Nilsson 2005: 28) CA gör ingen skillnad på ordflöden och t.ex. pauser utan menar att alla beståndsdelar är det som utgör ett samtal och att de därmed är lika viktiga.

3.2 Material och metod

I detta avsnitt presenteras materialet i stora drag och hur detta behandlas inför uppsatsen.

3.2.1 Material

Min stamning fungerar så att jag stammar mest när jag pratar med människor som jag känner väldigt väl och kan slappna av med. När jag pratar med främlingar stammar jag mycket sällan. Eftersom jag känner mig själv och mitt handikapp så pass bra, har jag valt att använda mig själv som den stammande parten i samtalet. Syftet med uppsatsen är ju att undersöka vardagssamtal så därför utgörs informanterna av mina bekanta. Eftersom en del av min stamning, och vanliga samtal också för

den delen, är av icke-verbal karaktär dvs. gester och minspel, har jag valt att filma samtalen för att täcka in både den verbala delen och gester. Materialet utgörs av tre samtal med tre olika informanter där varje samtal är ungefär 30 – 40 minuter långt. Samtal 1 är mellan Jonna¹ och Sandra (jag själv) och är inspelat hemma hos Sandra under en förmiddag. De har känt varandra i ett par år. Samtal 2 är mellan Annika och Sandra som känner varandra sedan flera år. Materialet är inspelat under en eftermiddag hemma hos Annika. Samtal 3 är mellan Emil och Sandra som bor tillsammans. Samtalet är inspelat en kväll i deras hem. Eftersom det är informanterna som står i fokus är filmkameran riktad mot dem för att kunna fånga deras beteendemönster. För att informanterna inte skulle kunna "hjälpa" mig genom att ge mig det beteende jag söker var de vid inspelningstillfället inte informerade om vad i samtalet jag skulle undersöka. Att det var samtalet i relation till stamning som låg i fokus fick de veta efter att inspelningen var färdig och överförd till datorn. De kunde då välja att inte godkänna sin medverkan, vilket ingen gjorde.

3.2.2 Transkription

Eftersom transkribering är ett tidskrävande arbete, transkriberas enbart relevanta partier av samtalen. Till hjälp har jag *Samtalsanalys – så gör vi när vi pratar med varandra* av Catrin Norrby 1996. Transkriptionssnyckel bifogas som bilaga 1. Vid pauser längre än 0,5 sekunder har jag använt ett tidtagarur för att mäta hur långa de är. Längden anges i sekunder inom parenteser. Transkriptionerna är till viss del talspråksanpassade på så sätt att *det* skrivs *de* och *de/dem* skrivs som *dom*. *Jag* skrivs alltid ut med ett *g* på slutet för att det skall gå att skilja på *jag* och *ja*. Vid sekvenser där jag stammar har jag försökt att i skrift efterlikna ljuden så gott det går. Där jag har ansett det relevant har jag även försökt att ange lyssnarens minspel.

De exempel som presenteras i resultatet är, om inget annat står angivet, utvalda för att representera ett mönster som går att återfinna på flera ställen i det filmade materialet.

¹ Namnen på informanterna är fiktiva. Mitt namn behålls som det är.

4. Definitioner

För att resultatsdelen skall vara lättare att ta till sig har jag valt att definiera några termer som är grundläggande för att besvara uppsatsens frågeställningar. Bland dessa finns *stamning*, *turer och turtagning*, *samtalsstöd* och *tystnader*. I avsnittet där *stamning* definieras beskrivs även min *stamning* för att ytterligare öka förståelsen då *stamning* är väldigt individuellt.

4.1 Stamning

Många forskare hävdar att det är näst intill omöjligt att hitta en definition på *stamning* som alla kan känna igen sig i. Garsten & Nilsén (1997) väljer att definiera *stamning* genom ett citat från C. Van Riper (1982) vilket lyder "A stuttering behavior consists of a word improperly patterned in time and the speaker's reactions thereto". Det innebär med andra ord att *stamning* är dels den yttre delen som kännetecknas av upprepningar och förlängda ljud, dels den inre delen där stammarens reaktioner på sitt tal samlas. Det handlar alltså inte bara om det som man kan höra med blotta örat, utan även den skam som många känner inför sitt tal och därmed oviljan att stamma. I de transkriberade exemplen ser man att jag vid tillfällena då jag stammar fyller meningarna med samtalspartiklar såsom "liksom", "så här", "typ" och "asså". Detta beteende är en direkt produkt av min inre *stamning*. Jag lägger in dessa innehållslösa ord, antingen för att undvika att gå in en sekvens av *stamning* eller ta mig ur en sådan sekvens

Stamning är ett nyckfullt och okontrollerbart handikapp och man vet aldrig om man kommer att stamma mycket eller lite från dag till dag. Däri ligger också svårigheten att fånga de kritiska partierna på film. Det är som sagt därför jag har valt att filma mig själv i sammanhang där jag vet av erfarenhet att jag brukar stamma mycket och mer okontrollerbart.

4.2 Turer och turtagning

Med *tur* avses alla nya yttranden i ett samtal (Nilsson 2005: 29). Ett yttrande kan utgöras av allt ifrån ett enstaka ord, t.ex. svar på en ja- eller nejfråga, till flera syntaktiska meningar som sätts samman till en berättelse eller liknande. Gemensamt för alla *turer* är att de är

självständiga, dvs. inte fungerar som samtalsstöd till någon annan talare (se 2.3) och att de på ett eller annat sätt fungerar som en länk som för samtalet framåt (Norrby 1996: 98). En tur pågår så länge som ingen av de andra potentiella talarna tar över ordet. När någon annan tar över turen kallas detta för *turtagning*. Många samtalsforskare utgår från att turtagningen sker efter outtalade, bestämda regler. Sacks m. fl satte upp några grundläggande regler för samtal ur ett sociologiskt perspektiv. Dessa går att återfinna i svensk översättning i Nilsson avhandling från 2005:

1. Samtalsdeltagarna turas om att ha ordet.
2. I princip har en talare ordet åt gången.
3. Det händer att samtalsdeltagare talar i mun på varandra, men bara kortare stunder.
4. Det vanliga är att turbyten sker utan något större glapp eller överlappande tal.
5. Turordningen är inte bestämd, utan varierar.
6. Turens längd är inte bestämd, utan varierar.
7. Samtalets längd är inte bestämt i förväg.
8. Vad samtalsdeltagarna säger är inte bestämd i förväg.
9. Distributionen av turer är inte bestämd i förväg.
10. Antalet samtalsdeltagare kan variera.
11. Tal kan vara fortlöpande eller inte fortlöpande.
12. Samtalsdeltagarna använder sig av olika turtilldelningstekniker – en samtalsdeltagare kan nominera en annan eller så kan en samtalsdeltagare nominera sig själv.
13. Olika turtagningskonstruktionsenheter används – mellan ett ord till långa meningsliknande.
14. Reparationsmekanismer används för att ta hand om turtagningsproblem och brott mot turtagningsregler. Om två talare till exempel talar på samma gång, slutar den ena och reparerar på så vis problemet. (Nilsson 2005: 34)

Enligt CA är dessa regler grundläggande för hur ett samtal ser ut och jag utgår från att det material jag har följer dessa regler i den mån det är möjligt.

4.2.1 TRP – *Transition relevance place*

TRP står för *Transition relevance place*, vilken även kallas *responspunkt* eller *turbytesplats* på svenska (Linell & Gustavsson 1987:18). Jag kommer att använda mig av TRP i fortsättningen. TRP är en benämning på den punkt i samtalet då talaren som för tillfället innehar turen antingen kan välja att fortsätta eller lämna över ordet till en lyssnare (potentiell talare). Enligt Linell & Gustavsson kan TRP identifieras genom följande punkter:

1. Avslutande av grammatisk enhet (sats eller satskomplex)
2. intonationsterminal av typ fallton eller stigton (men inte fortsättningston)
3. stereotypa uttryck som va (åtminstone om det förekommer i satslut), eller hur, du vet (vädjande till lyssnaren)
4. förlängning av slutstavelse,
5. handrörelser upphör. (Linell & Gustavsson 1987:19)

Talaren kan själv välja att utse en ny talare vid slutet av sin tur, t.ex. genom en riktad fråga eller en menande blick, välja att själv fortsätta pågående tur eller lämna ordet fritt så att vem som helst kan ta över turen (Norrby 1996: 99). Om talaren inte utser någon ny talare eller om ingen självmant tar ordet vid TRP fortsätter talaren turen. En sådan tur som spänner över en eller flera TRP kallas för *utsträckt tur*. Vid en utsträckt tur är det väldigt vanligt att lyssnaren visar talaren att hon/han inte gör anspråk på att få ordet utan uppmuntrar talaren att fortsätta prata. Det gör lyssnaren genom *uppbäckning(ar)* (se 4.3).

4.3 Samtalsstöd

Det råder viss oenighet kring vad man ska kalla de småord som den, för tillfället, passiva samtalsparten använder sig av för att visa den aktive att hon eller han lyssnar och följer med i samtalet. Jag har valt att använda mig av termen *uppbäckning(ar)* (se Linell & Gustavsson 1987 och Norrby 1996). Med uppbäckning menas alla yttranden som består av ett eller ett par ord, t.ex. *hm*, *mm*, *ja*, *nä*. När uppbäckningen utgörs av fler ord, utan att ta över turen, kallas de för *simultanstöd* (Norrby 1996:130) eller *icke-replik* (Linell & Gustavsson 1987:64). Kroppsspråk kan också fungera som uppbäckningar, som till exempel nickningar, leenden och

höjda ögonbryn.

Inom CA ser definitionen av dessa småord något annorlunda ut. Man förhåller sig till dem enbart som s.k. *fortsättningssignaler*, alltså ger man dem bara en funktion vilken är att lyssnaren skall kunna tala om för talaren att hon eller han kan fortsätta förbi en TRP (Norrby 1996:132). Ett argument för att detta är uppbackningens enda funktion, är att en disträ lyssnare som egentligen inte följer med i samtalet, ändå lyckas placera uppbackningarna nära TRP. I sådana fall brukar uppbackningen placeras nära TRP och lyssnaren säger helt enkelt till talaren att fortsätta turen förbi en möjlig TRP. Ett exempel på hur uppbackning i slutet av TRP kan se ut illustreras genom exempel 1 nedan:

- (1)
1. S: jag tr- nä hon e: liten [ɤliksom >>
 2. J: [mm
 3. S: >>jättekort å jättespäd verkligen [pytteliten >>
 4. J: [aa
 5. S: >>eh: jag tror att dom är lika gamla åttisjuor båda [två
 6. J: [ok

På rad 2, 4 och 6 illustreras just hur lyssnaren uppmuntrar talaren att fortsätta genom samtalsstöd.

Linell & Gustavsson har en något annorlunda syn på uppbackning. De menar att de kan fylla fler funktioner än bara uppmuntran till talaren att fortsätta turen. De tillskriver uppbackningarna ytterligare egenskaper, såsom att de signalerar att lyssnaren håller med och följer med i samtalet men inte för tillfället begär ordet.

4.4 Tystnad och paus

Begreppet *paus* inom samtalsanalysen skiljer sig något från den betydelse vi stöter på i vårt vardagliga liv. En paus för oss är en benämning på tystnad och vi gör genom definitionen inte någon skillnad på om det rör sig om en kort eller en lång paus. Inom CA har man däremot en tradition som kategoriserar olika tystnader beroende på var i samtalet de inträffar (Norrby 1996: 102-104). Norrby presenterar en indelning av tystnader som kan uppstå i ett samtal i tre kategorier:

1. *Samtalsuppehåll* – de pauser som uppstår efter avslutad tur när ingen

av samtalsdeltagarna vill ha ordet. Vid dessa pauser finns det risk att samtalet dör ut.

2. *Reaktionspaus* – de pauser som uppstår mellan två turer, dvs. innan ny talare har inlett sin tur. Viktigt är att det ännu inte har utsetts någon ny talare.
3. *Paus* – de tystnader som kan uppstå mitt under pågående tur. Begreppet paus är i sin tur indelat i tre underkategorier. Den kursiverade texten är citat hämtade från Norrby:
 - a) *En tystnad som inträffar under det löpande talet.* Till exempel när talaren stannar upp för att leta efter ett ord eller fundera på hur hon eller han vill formulera sig. En sådan paus brukar enligt Norrby vara väldigt kort, under en sekund, och kallas då för *mikropaus* (Norrby 1996: 103).
 - b) *En tystnad som inträffar vid TRP eftersom ingen tar ordet, men där föregående talare då fortsätter att tala.* Tystnaden infaller mitt i pågående tur men vid en TRP. Eftersom ingen annan tar ordet fortsätter talaren turen och bildar därmed en utsträckt tur.
 - c) *Den tystnad som infaller när en talare har utsetts men där dennes respons dröjer.* Ny talare har utsetts men hon eller han väntar med att inleda sin tur. (Norrby 1996: 103 – 104)

En tystnad kan alltså kallas flera olika saker beroende på var i samtalet den inträffar.

5. Resultat

Här presenteras resultaten av det material som har behandlats. I avsnitt 5.1 analyseras de exempel som består av samtal med flyt, dvs. där samtalsdeltagare Sandra inte stammar. 5.1 är indelat i två stycken: 5.1.1 behandlar uppbackningar och 5.1.2 behandlar tystnader och pauser i samtalen. Avsnitt 5.2 är uppdelat på samma sätt: 5.2.1 uppbackningar och 5.2.2 tystnad och pauser men i 5.2 innehåller exemplen samtal med oflyt dvs. där Sandra stammar. Varje avsnitt är uppbyggt kring ett par exempel som lyfts fram och diskuteras.

5.1 Exempel på samtal med flyt

Här presenteras några exempel där talet flyter på obehindrat hos båda samtalsdeltagarna. Relevanta partier lyfts fram och diskuteras utifrån begreppen som har presenterats tidigare. 5.1.1 behandlar samtalsstöd och uppbackningar och 5.1.2 behandlar pauser och tystnader.

5.1.1 Uppbackningar

Uppbackningar är som sagt vanliga när turerna är lite längre, t.ex. då talaren återger en händelse (Norrby 1996:131). I samtal 1 finns ett exempel på när Jonna har påbörjat vad som blev en utsträckt tur och hur Sandra ger henne stöd, dels genom uppbackning och dels genom simultanstöd. De två kvinnorna pratar om hur Jonna ska göra med sin lägenhet under tiden hon är utomlands:

(2)

1. J: tre månader men lite saker ska jag ta bort (.) jag vill inte ha min dator
2. [hemma>>
3. S: [näna
4. J: << tillexempel å kanske lite fina [böcker↓
5. S: [de kan °du ju inte ha°
6. J:<< (.) nä >jag tror i å för sej inte att han kommer å< *taf[sa så>>
7. S: [FNISSAR
8. J: >>mycket* på böckerna han e typ en nittonårig kille han läser nog
9. inte [nånt-
10. S: [ja men hur fan ska de där gå? (.) De kommer ju gå br[a↓
11. J: [ja:
12. S: >> han lär ju fatta liksom att han inte får lov å ha fest å sånt=
13. J: = jag tror de kommer gå ganska bra (.) .hh. ja asså jag väljer å inte tänka på det [just nu>>
14. S: [mm

Jonna har turen, bestående av 50 ord, ända till rad 10 då Sandra tar över. Sandra backar upp Jonna med hjälp av både uppbackning (*näna*) och simultanstöd (*de kan du ju inte ha*) samt genom att skratta samtidigt som Jonna. Det är tänkbart att yttrandet *de kan du ju inte ha* var ett försök att ta över turen eftersom det är så pass långt och refererar tillbaka till Jonnas konstaterande om att hon inte kan ha sin dator kvar hemma. Intonationen

faller i slutet av rad 4 vilket signalerar att turen är på väg att avslutas och att en ny talare kan ta över. Inlägget *de kan du ju inte ha* sammanfaller alltså med TRP vilket också talar för att det var tänkt som en egen replik. Att inlägget börjar med stark röst men avslutas med svag kan bero på att Jonna fortsätter turen genom ett *nä* med tryck på stavelsen vilket infaller samtidigt som *du ju inte ha*. Att Jonna inte lämnar över ordet till Sandra visar dock att *de kan du ju inte ha* inte är en egen tur, utan simultanstöd (Linell & Gustavsson 1987:64).

På rad 10 tar Sandra över rollen som aktiv talare och blir uppbackad av Jonna på rad 11 (*ja*). Uppbackningen samfaller med TRP och genom att Jonna ger Sandra sitt godkännande att passera förbi TRP gör Sandra det och fortsätter på rad 12. Både Jonna och Sandra backar upp varandra när de befinner sig i rollen som potentiell talare. Genom detta bestämmer de tillsammans hur länge talaren har lov att inneha turen, de resonerar sig fram till hur samtalet skall se ut. Det finns flera liknande exempel på hur samtalsdeltagarna hjälper varandra genom turerna. I samtal 2 finns en sekvens där Annika och Sandra pratar om den pinne som delar in kassabanden i två olika fack när man handlar på mataffären:

(3)

1. A: ni har bara haft såna som öppnar sej så eller? GESTIKULERAR
2. S: ja dom är ju också nya vi hade ju inte de:t ju [innan >>
3. A: [nä
4. S: >> då hade vi ju en sån (.) sssak >liksom< som man
5. fick så[här>>
6. A: [ja
7. S: >> vända själv tror jag man gjorde
8. A: (.) ja

Även i detta exempel ser man hur samtalsdeltagarna samarbetar för att samtalet skall fortsätta. På rad 3 kommer första uppbackningen och då är det Annika som backar upp Sandra genom *nä*. Rad 2 utgör en grammatisk mening och Annikas uppbackning samfaller således med TRP och visar genom *nä* att hon förstår vad Sandra har sagt: ...*vi hade ju inte det ju innan* och att hon vill att Sandra skall fortsätta turen. Uppbackningen på rad 5 är intressant eftersom den inte samfaller med TRP utan sägs mitt i en mening. Det talar för att uppbackningssignaler inte enbart är ett sätt för lyssnaren att visa att hon vill att talaren skall fortsätta turen, utan också är ett sätt för lyssnaren att visa talaren att hon har förstått vad talaren säger,

en förklaring som både Norrby (1997) och Linell & Gustavsson (1987) resonerar kring.

Det är alltså sällan den pågående turen får en monologisk ton. Den samtalsdeltagare som för tillfället agerar lyssnare sitter aldrig helt tyst och stilla, utan skrattar, kommer med små inlägg eller visar sitt engagemang genom sitt minspel och kroppsspråk.

5.1.2 Pauser

Pauser har alltså olika egenskaper beroende på vari samtalen de inträffar. Följande exempel är hämtat ur samtal 2 mellan Annika och Sandra:

- (4)
1. A: du vet du vad vi ska göra?
 2. S: nä
 3. A: vi ska våffla mitt hår ↑ (1.7) jag tror de kan bli jätteskojigt ↑
 4. S: FNISSAR ja: sådär hahaha-roligt tror jag ↓
 5. A: de här bak bara

Annika ger Sandra ett förslag på vad de kan göra: *vi ska våffla mitt hår*. Hon låter entusiastisk över sitt förslag och avslutar det med en stigton. Stigtonen indikerar TRP och att hon därmed erbjuder Sandra turen. Eftersom Sandra inte tar turen fortsätter Annika att prata. Pausen som uppstår är alltså av typen ”En tystnad som uppstår vid en TRP eftersom ingen tar ordet, men där föregående talare då fortsätter att tala”. CA ser som sagt pauser som en lika tungt vägande del i samtalen som orden. (Norrby 1996:30). Om pauser skriver Norrby att de kan ha stora konsekvenser för hur samtalen kommer att fortgå. Om talaren inte får den respons hon eller han önskar, börjar hon genast att upprepa, modifiera eller specificera yttrandet (Norrby 1996:105). Det är precis vad Annika gör på rad 3 i exemplet ovan. Den respons hon förväntat sig uteblir, så när hon återtar turen efter pausen specificerar hon sitt förslag genom *jag tror de kan bli jätteskojigt* varpå Sandra tar över turen på rad 4.

Det finns som sagt flera typer av tystnader. I exempel 5 nedan kan man se ytterligare varianter på pauser i samtal. Exemplet är hämtat ur Samtal 3 mellan Emil och Sandra:

(5)

1. E: Sådär om att eh: (1.0) ja va fan va de (2.1) eh: (3.7) .hnä >men jag
2. tänkte att såhär< Inferno (1.1) Inferno eh:: att den blev så eh:: väl
3. mottagen var för att de va asså efter hans eh uppehåll [(.)↑
4. S: [mm

Emils tur är full av både tvekljud och pauser där han letar efter rätt ord eller funderar på hur han skall formulera sig. Norrby beskriver pauser som inträffar under pågående tur som ofta väldigt korta – under en sekund (Norrby 1996:103). Pauserna på första raden är mycket längre än en sekund (2.1 s resp. 3.7 s) men tycks ändå inte ha någon större inverkan på samtalet i stort. Tvekljudet *eh* på rad 1 indikerar att Emil söker efter rätt ord och visar också att det kommer att komma mer. Sandra kan inte göra annat än att vänta in Emil eftersom hon inte vet vad han vill ha sagt. Om pauserna hade inträffat i närheten av en TRP hade det varit lättare för Sandra att lista ut vilket ord Emil letar efter och hjälpa honom genom att avbryta eller fylla i. Man brukar tala om olika samtalskulturer och samtalsstilar där pauser är mer eller mindre accepterade (Norrby 1996:105). En tanke är att Sandra i exempel 5 är van vid att Emil ofta tystnar mitt under sin tur, och att hon därför tålmodigt väntar tills han har kommit in på rätt spår. När Emil slutligen vet vad han vill säga, backar Sandra upp honom genom *mm* som samfaller med TRP där turen avslutas med stigton. Hon uppmuntrar därmed Emil att passera TRP och fortsätta prata.

5.2 Exempel på samtal med oflyt

Med oflyt menas naturligtvis motsatsen till flyt som det tidigare avsnittet handlade om. I dessa exempel kan man tydligt se hur Sandra stammar, dvs. för in ett oflyt i samtalet. I avsnitt 5.2.1 beskrivs hur uppbackningarna hanteras när Sandra har turen och stammar mycket och i 5.2.2 beskrivs hanteringen av pauser i liknande partier av samtalet.

5.2.1 Uppbackningar

I de exempel där talet flyter på relativt obehindrat kan man tydligt se hur samtalsdeltagarna hjälps åt för att föra samtalet framåt genom uppbackningar. Lyssnaren sitter sällan tyst utan att göra något, utan är hela tiden delaktig i samtalet. Eftersom samtalsdeltagarna är desamma i ovanstående och kommande exempel, borde uppbackningarna vara lika

frekventa även i de sekvenser där Sandras stamning gör sig påmind. För att kunna jämföra dessa exempel med de i det tidigare stycket används sekvenser som påminner om varandra i längd. Första exemplet utgörs av en del ur samtal 1 där samtalsdeltagarna är Jonna och Sandra.

- (6)
1. S: eh: så att de e ju verkligen helt stört billigt li-lik som så vi(.) då
 2. va-ha-ha ju-hu-hu liksom såhär men gud kom igen nu säg att den är
 3. bra >kom igen kom igen< verkligen så[där]>>
 4. J: [HÖJER PÅ ÖGONBRYNEN]
 5. S: <<hoppades [liksom (.)]>>
 6. J: [SUCKAR]
 7. S:>>å då åkte vi j-j-ju-hu hut då å >liksom såhär< gick vi å gick å ba
 8. nu börjar det bli skitfult å ba men gud de [här (.) eh (1.9) sånt
 9. jävla getto
 10. J: [vadå va de lägenheten? (.)
nä de va området runt omkring]

Det är Sandra som innehar turen, vilken består av 69 ord vilket räknas som en utsträckt tur. Sandra passerar flera TRP under turen men utan att få stöd till att göra detta. Jonna sitter tyst under hela turen och visar heller inte med nickningar eller liknande att Sandra skall fortsätta. Det enda ljud som Jonna ger ifrån sig är en suck på rad 2 vilket hon ger ifrån sig samtidigt som hon tittar bort. Jonnas ansiktsuttryck är under Sandras tur ganska nollställt. Hon höjer lite på ögonbrynen vid ett tillfälle vilket infaller precis innan TRP. Minspel ses normalt som uppbackningar, men i det här fallet är det diskutabelt huruvida de höjda ögonbrynen kan ses som uppbackning.

Följande exempel är hämtat ur samtal 3 och är mellan Emil och Sandra. De pratar om mentaliteten inom jaktlag:

- (7)
1. S: fast fast inte id[ag asså de e liksom en annan]>>
 2. E: [dom super ju otroligt mycke]
 3. S: >>sak idag (.) ehm känns de som inte som de va du vet liksom så-håå
 4. a-ha-hatt ehm <j-j-jaak-k-kt(.)la-ha-g-get> >liksom< FÖRSTÄLLD
 5. RÖST: nu jävlar [(.) idag >>
 6. E: [mm]
 7. S: >>e första d-d-dd-han liksom så sen (.) nu e de ju FÖRSTÄLLD RÖST:
 8. a ska vi gå ut å jaga lite a de kan vi göra

Ovanstående exempel innehåller bara en uppbackning (rad 6). På rad 2 pratar samtalsdeltagarna i munnen på varandra en kort stund och bådas yttranden räknas till egna turer. Emils yttrande: *dom super ju otroligt mycket* skulle kunna räknas till simultanstöd om det inte hade handlat om en helt annan aspekt på ämnet. Yttrandet syftar inte till att stödja Sandra utan är snarare ett försök att ta över ordet och styra samtalet. På rad 6 är det dock tydligt att Emil backar upp Sandra genom: *mm*. Uppbackningen samfaller med den korta paus som Sandra gör på rad 5 och man kan då anta att dess funktion är att uppmuntra Sandra att fortsätta tala. Intressant är också att den kommer bara någon sekund efter att hon har tagit sig ur en sekvens av intensiv stamning. Följande exempel påminner en del om exempel 7 i fråga om uppbackningens placering. Det är hämtat från samtal 1 mellan Jonna och Sandra:

(8)

1. J: ja han har träffat henne via typ Internet eller? =
2. S: =nä via: (.) via: (.) [Sedir↑ >>
3. J: [dom mm mm ok
4. S: >>tror jag >som som< ju e asså d-d-de här e liksom såhär >liksom< två
5. liksom (2.2) g-g-gäng >som som<har såhär [hängt ihop skitmycke→ >>
6. J: [mm mm
7. S: >>fast på två olika håll

Exempel på uppbackning finns på rad 3 och 6. Första uppbackningen samfaller med en TRP och har även funktionen att Jonna kan visa att hon förstår vad Sandra menar. Detta visas genom att Jonna säger *dom* samtidigt som Sandra säger *Sedir* och att Jonna fortsätter uppbackningen genom *mm mm ok* och visar på så sätt att hon vet att de syftar på samma person. På slutet av rad 5 finns en TRP men intonationen visar att Sandra ämnar fortsätta förbi den. Jonna godkänner att turen förlängs genom *mm mm*. Uppbackningens placering är dock intressant. Även i det här exemplet kommer den precis efter att Sandra har tagit sig förbi en sekvens av mycket stamning.

Pauser

I materialet där Sandra stammar mycket finns det också många, långa pauser – ibland även mitt i ett ord. Nedan följer ett exempel på en sådan sekvens. Det är hämtat ur samtal 1 mellan Jonna och Sandra:

(9)

1. J: men då var de bara du som valde elevsvenska av alla alltså?
2. S: nä alla gjorde de förut- men men i-ifall jag inte hade gjort de (.) ifall
3. jag inte hade va-valt eh: d- (3.1) d-d-de-he u-hu-hu-hutan eh
4. t-tex- (2.1) tanalys så hade jag vart (.) då hade jag (.) vart själv
5. J: a: men du sa att det bara va du i den svenskagruppen

Pauserna i ovanstående exempel är på 3.1 resp. 2.1 sekunder och detta räknas till över det vanliga när de är mitt under en talares tur. De måste räknas till kategorin *en tystnad som inträffar under det löpande talet* (se 4.4) och Norrby skriver om dessa att de oftast inte är över en sekund långa (Norrby 1996:103). Båda pauserna inträffar mitt under ett ord, på rad 3 mitt i ordet *det* och på rad 4 mitt i *textanalys*. Anmärkningsvärt är också att Sandras tal är utdraget vid vokalerna vilket ger intryck av att hon pratar väldigt långsamt. Förutom de långa pauserna pratar hon också väldigt långsamt. Trots att turen inte utgörs av särskilt många ord, är den således väldigt lång i sekunder mätt. Överlag innehåller Jonnas del av samtalet väldigt få turer och hon pratar också väldigt snabbt. Det kan tyda på att hon i vanliga fall förväntar sig få pauser och ett snabbt tempo i turbytena (Norrby 1996:105). Trots detta kommer hon varken med följdfrågor eller inlägg under Sandras tur. En förklaring till detta är att hon helt enkelt är van vid hur Sandra pratar. En annan förklaring är att Sandra faktiskt befinner sig mitt i en mening eller ett ord och trots att det tar extra lång tid vet Jonna att Sandra inte är färdig.

Följande exempel är hämtat ur samtal två mellan Annika och Sandra. De pratar om varför det gör så ont när de blir slagna även väldigt lätt i ansiktet under träningen:

(10)

1. A: ja för att jag [kän-
2. S: [sen e de lä(.)pp-p-par-(2.3)-n::a också liksom som e så
3. himla: mycke (2.0) °såhär känsel i° [(.) >>
4. A: [mm
5. S: >>FNISSAR jag vet inte om de kan ha me de å göra↓ (1.3) att de
6. gör ondare (.) på läpparna↓
7. A: ja men du har ju inte en läpp på näsan

I detta exempel finns det tre längre tystnader, på rad 2, 3 och 5. Samtliga kan kategoriseras som *en tystnad som inträffar under det löpande talet*. Pausen på rad 2 inträffar, precis som i exempel 9, mitt i ett ord: *läpparna*. Nästa paus verkar inträffa för att Sandra söker efter rätt ord eller rätt formulering. Efter pausen talar Sandra med lägre röst och fnissar lite. Efter *så här känsl* i tystnar hon en liten stund och Annikas uppbackning samfaller med den korta pausen och uppbackningen fungerar då som uppmuntran till Sandra att fortsätta. Pausen på rad 5 samfaller med en TRP. Pausen signalerar att Sandra lämnar ifrån sig ordet men eftersom Annika inte tar över, fortsätter hon turen genom att specificera yttrandet, liknande exempel 4.

6. Diskussion

I de exempel där jag inte stammar ser man att uppbackningarna är både varierade och frekventa. Exempel 2 visar upp flera sorters uppbackningar vilka samtliga syftar till att uppmuntra talaren att fortsätta. Främst är det jag som ger Jonna uppbackning men när turen tas över av mig backar också Jonna upp. I Exempel 3 är det jag som har turen och uteslutande Annika som ger uppbackning. Om man ställer dessa exempel mot dem där jag stammar så verkar det finnas en tendens till att uppbackningarna uteblir. Exempel 6 utgörs i princip av en enda utsträckt tur som innehas av mig. Trots att turen är exceptionellt lång backas jag inte upp en enda gång. Uppbackningarna fungerar, som i exempel 2 och 3, ofta som uppmuntran från lyssnaren till talaren att hon eller han skall fortsätta förbi TRP utan att lämna över ordet. Samtalsdeltagarna förhandlar sig fram till hur lång en tur skall få lov att vara. I exempel 6 fortsätter jag att tala utan någon som helst uppmuntran, inte ens genom minspel, från min samtalspartner. Eftersom jag har levt med min stamning sedan jag började kommunicera med andra människor känner jag igen exempel 6 från min vardag. Jag upplever ofta att samtidigt som jag börjar stamma, tystnar min samtalspartner och det verkar som om hela situationen fryser. Det gör att jag, samtidigt som jag vill fortsätta turen, blir osäker på om den jag pratar med faktiskt vill att jag skall fortsätta. I och med den här uppsatsen har jag kunnat visa vad det är som får mig att känna mig osäker – jag får inga klartecken av den jag talar med att fortsätta förbi en TRP. De pauser som jag ger upphov till skiljer sig något från dem som t.ex. Emil i exempel 5 ger upphov till. Där han huvudsakligen söker efter rätt

ord eller inte vet vad han skall säga, är det uppenbart att jag faktiskt vet vilket ord jag skall säga men att det för tillfället är fysiskt omöjligt. Det uppenbara ligger i att pauserna ofta är mitt i en fras eller till och med mitt i ett ord (se exempel 9 och 10). Det är inga tvekpåuser utan pauser som orsakas av stamningen. Trots att pauserna skiljer sig åt tycks det inte vara någon skillnad på hur de hanteras i samtalen. Lyssnaren väntar under tystnad tills talaren har kommit in på rätt spår och ger då talaren sitt stöd till att fortsätta genom uppbackning eller genom en kortare fråga.

När det gäller samtal med oflyt tycks uppbackningarna och pauserna ha ett starkt samband. Det är som sagt först när jag har tagit mig förbi stamningen som uppbackning kommer, precis som i exemplen med pauser i samtal med flyt. Det kan tyda på att stamningen inte ses som något direkt problematiskt av samtalsdeltagarna utan som ett lika acceptabelt inslag i samtalen som pauser är. Stamningen hanteras på liknande sätt som pauserna det kan man se utifrån av hur och var lyssnaren backar upp mig när jag stammar. Uppbackningen kommer uteslutande när jag har tagit mig igenom en sekvens av intensiv stamning, aldrig mitt i. Uppbackningen efter en tankepaus kommer heller aldrig mitt i en paus utan när talaren har kommit på ordet eller har tänkt klart. Då fungerar uppbackningen som uppmuntran.

Ändå måste stamningen betraktas som ett störande moment av samtalsparterna eftersom det faktiskt inte alltid handlar om att jag tystnar när jag stammar, utan också upprepning av initialt fonem eller förlängning av vokaler. Där handlar det faktiskt om ljud som, även om de inte alltid låter ”normalt”, tillsammans bildar ord som tillsammans bildar meningar. Jag pratar ju faktiskt även under dessa sekvenser även om det låter annorlunda från vad man kanske är van vid. De personer som jag har filmat tillsammans med mig känner mig sedan innan och är vana vid min stamning. Kanske kan det också bidra till att stamningen hanteras på ett visst vis, vi har kanske successivt förhandlat oss fram till hur stamningen skall hanteras. Om jag hade valt att filma mig själv i samtals med människor som aldrig har hört mig prata förr, är jag övertygad om att jag skulle få ett mycket annorlunda resultat. Jag har ännu inte gjort en akademisk studie i hur främlingar beter sig när de pratar med mig, men av erfarenhet vet jag att folk som inte från början vet om att jag stammar oftare avbryter mig, fyller i orden och tar över turen när jag blir tyst mitt i ett ord. De hanterar alltså mitt stammande tal som vilket tal som helst. Det

är först när folk identifierar ”problemet” som de börjar anpassa samtalsmönstren efter min stamning. Detta resonemang har jag som sagt inga vetenskapliga belägg för men det kan ändå vara värt att poängtera att en undersökning gjord med folk som inte är beredda på min stamning antagligen skulle ge ett annat resultat. Det är en fråga som skulle vara intressant att undersöka ytterligare.

7. Litteraturförteckning

- Garsten, M & Helltoft Nilsén, C. 1997. *Kodning av ickeflyt. Fem förskolebarn med stamning i två samtalsituationer*. Institutionen för logopedi och foniatry. Lunds universitet
- Linell, P & Gustavsson, L. 1987. *Initiativ och respons. Om dialogens dynamik, dominans och koherens*. Linköping: SIC (Studies in Communication) 15, Tema Kommunikation
- Nilsson, J. 2005. *Adverb i interaktion*. Göteborg
- Norrby, C. 1997. *Samtalsanalys. Så gör vi när vi när vi pratar med varandra*. Studentlitteratur, Lund.

Bilaga 1. *Transkriptionsnyckel*

(.)	paus under 0,5 sek, mikropaus
(0,6)	paus mätt med tiondels sekund
<u>vansinnigt</u>	emfatiskt tryck
va:nsinnigt	förlängning av föregående ord
va:::nsinnigt	ytterligare förlängning
fan-	avbrutet ord
[]	överlappande tal
=	latching, dvs. yttranden sammanbundna utan paus
°vansinne°	sägs med svag röst
BULLER	metakommentar, gäller även gester och minspel
SKRATT	alla skrattar
SKRATTAR	talaren skrattar
vansinne	sägs med skrattande röst
.ord .hja	inandning föregår ord
(hh) (.hh)	utandning respektive inandning
<de e vansinne>	långsammare takt än vanligt
>de e vansinne<	snabbare takt än vanligt
>>	repliken fortsätter på ny rad
→	oavslutad ton
↑	stigande intonation
?	frågeintonation
↓	fallande intonation